

اولین‌های مطبوعات ایران

● اصغر هاشمی

کارشناس خبر

این کتاب، اثری مستقل در پاسخ به این ضرورت و نخستین دفتر از این مجموعه است که توسط سیدفرید قاسمی اخیراً وارد بازار شده است.

وی درباره معرفی اولین نشریه ادواری چاپی ایران که به زبان فارسی منتشر شده است به نشریه ای بی نام اشاره می‌کند که در عهد قاجار چاپ شده و به «کاغذ اخبار» اشتهار داشته است.

این کتاب ابتدا به شرح سفرنامه میرزا محمد صالح شیرازی پرداخته است. اما آنچه بیش از دیگر مباحث در این سفرنامه به آن توجه شده چگونگی آشنا شدن وی با مطبوعات و روزنامه‌نگاری است. از گزارش سفر میرزا صالح چنین برمی‌آید که ایشان در تمام سفر خود سعی کرده است روزنامه ممالک مختلف را ببیند و از آنها بهره‌مند شود.

توضیحات مبسوط درباره روزنامه در کشورهای مختلف از جمله روسیه، انگلیس و... ادامه مطلب را تشکیل می‌دهد.

در ادامه این کتاب نویسنده در معرفی اولین نشریه غیرفارسی و در واقع دومین نشریه ادواری چاپی ایران در عهد قاجاری نویسد: دومین نشریه ادواری چاپی ایران در عهد قاجار، نشریه ای است که تاکنون با عنوان‌های «زاریرا دی باهرا»، «زاهر بری دی باهر»، «زاراریت باهرا»، «زارپری دی باهرا»، «زاراری باهرا»، «زاهر یرادی باهرا»، «زاریری دی باهرا»، «زارایت بارا»، «زاهر یرد باهرا»، «زهر یرد بارا» و... ثبت شده است و آن را به طلوع روشنایی، اشعه روشنایی، شعاع روشنایی، پرتو روشنایی، پرتو خورشید، ذرات نور و... به فارسی معنا کرده‌اند. دوشماره نخست این نشریه در ماه‌های نوامبر و دسامبر سال ۱۸۴۹ میلادی انتشار یافت و شماره سوم آن در ژانویه سال ۱۸۵۰ م. منتشر شد. بنیان‌گذار این نشریه، شخصی به نام «پرکینر» بود که نام او را ابتدا «پرکین» و در دوره‌ای «پرکینس» در متون فارسی نوشته‌اند.

در بخش بعدی کتاب درباره معرفی اولین هفته‌نامه نیز آمده است:

■ سیدفرید قاسمی. اولین‌های مطبوعات ایران، تهران: نشر آبی، ۱۳۸۳، ۶۲۴ صفحه.

کتاب اولین‌های مطبوعات ایران در ۲۲ عنوان و با هدف ارائه اطلاعات مبتنی بر «پژوهش و جست‌وجو» برای علاقه‌مندان مطبوعات، این کشور نوشته شده است.

نویسنده اعتقاد دارد که با تخصصی شدن علوم، ضرورت نگاشتن اولین‌ها در تمامی موضوعات وجود دارد و درباره مطبوعات، این مهم انجام نشده است. وی از تعدادی از نشریات به علت آوردن عباراتی همچون «اولین نشریه... در ایران» انتقاد می‌کند و اعتقاد دارد که این عبارت به جامعه این‌گونه القا می‌کند که تاکنون کسی در این وادی قدم ننهاد و تلاش‌های انجام شده نادیده گرفته می‌شود.

این اثر نخستین کتاب
در معرفی «اولین‌های
مطبوعات ایران» به شمار
می‌آید که نویسنده به
طور مفصل درباره
چگونگی انتشار
مطبوعات و وقایع آن
دوران، توضیحات تقریباً
کاملی ارائه کرده است

مؤلف در معرفی اولین نشریه سفر نیز نوشته است: روزنامه اردوی همایون در سفر اول ناصرالدین شاه و همراهان به خراسان اواخر سال ۱۲۸۳ و اوایل ۱۲۸۴ هـ. انتشار یافت. روزنامه اردوی همایون در مجموع ۶۸ صفحه داشت که ۶۳ صفحه موضوعات آن درباره اردوی همایون بوده است. نویسنده در ادامه در خصوص انتشار اولین نشریه حقوقی ایران می‌نویسد: پس از انتصاب میرزا حسین خان مشیرالدوله به وزارت عدلیه از سوی ناصرالدین شاه، وی درصدد انتشار اولین نشریه حقوقی برآمد و پس از طی مراحل مقدماتی و کسب موافقت شاه انتشار آن سه ماه به طول انجامید که نخستین شماره آن با عنوان وقایع عدلیه منتشر شد.

مؤلف در مورد اولین نشریه شیراز نیز می‌نویسد: نخستین نشریه چاپ شیراز المنطبعة فی الفارس نام دارد که بعضی از پژوهشگران متقدم با عنوان‌های الفارس فی المنطبعة ۱۲۸۹، الفارس المنطبعة بی ۱۲۸۹، الفارس و فارس نام آن را در آثار خود آورده‌اند. این نشریه تقریباً ۳۶ سال پس از طبع و توزیع نخستین نشریه ادواری چاپی ایران متولد شد. اما نخستین سالنامه چاپی در ایران در سال ۱۲۹۰ هجری قمری به دستور مشیرالدوله (میرزا حسین خان

نخستین نشریه فارسی زبان چاپ ایران در عهد ناصرالدین شاه روزنامه‌ای با نام روزنامه‌چه اخبار دارالخلافة طهران است. این نشریه از شماره دوم به روزنامه وقایع اتفاقیه تغییر نام داد. نویسنده در معرفی اولین نشریه فارسی شهرستانی از نشریه‌ای با عنوان روزنامه ملتی مملکت آذربایجان، اخبار دارالسلطنه آذربایجان، روزنامه وقایع شهر مملکت محروسه آذربایجان، روزنامه منطبعة دارالسلطنه تبریز، تبریز و... در کتاب‌ها، روزنامه‌ها، اسناد و به طور کلی برجای مانده‌های از عهد ناصری نام می‌برد که در سال ۱۲۷۵ هـ. در شهر تبریز انتشار یافت. سیدفردقاسمی در ادامه کتاب در معرفی اولین نشریه علمی و سه زبانه در ایران، روزنامه علمیه دولت علیه ایران را به عنوان نخستین نشریه سه زبانه فارسی، عربی و فرانسوی و اولین نشریه علمی ایران معرفی می‌کند که در تاریخ شعبان سال ۱۲۸۰ قمری در کنارخانه دولتی در دارالخلافة طهران طبع و به قیمت هر نسخه ۱۵ شاهی و با اشتراک سالیانه ۹ هزار دینار توزیع می‌شده، معرفی کرده است. نویسنده به منظور معرفی اولین نشریه ادبی آورده است: فکر انتشار روزنامه‌ای با عنوان روزنامه ملتی گویا در سال ۱۲۷۲ هـ. در ایران عهد ناصری پیدا شده است.

حدود ۶۰ سال پس از انتشار نخستین نشریه ادواری چاپی در ایران، میرزا محمد حسین متخلص به ادیب و ملقب به فروغی نشریه‌ای با عنوان تربیت در تهران منتشر کرد که این نشریه را می‌توان سرآغاز روزنامه‌نگاری غیردولتی در ایران قلمداد کرد

قزوینی ملقب به سپهسالار) صدراعظم وقت و به مدیریت محمدحسن صنیع‌الدوله رئیس اداره روزنامه‌جات، دارالطباعة و دارالترجمه دولتی و مترجم ناصرالدین شاه منتشر شده است. مؤلف در ادامه کتاب خود اولین نشریه نظامی ایران را این چنین معرفی می‌کند: چهل سال پس از انتشار نخستین نشریه ادواری ایران، اولین نشریه تخصصی در زمینه علوم نظامی که ابتدا با نام روزنامه نظامی دولت علیه ایران نام داشت که پس از شماره سوم به روزنامه نظامی علمیه و ادبیه تغییر نام داد، منتشر شد. بنابراین آنچه که به دست ما رسیده اولین نشریه ادواری چاپی فارسی اصفهان نشریه فرهنگ است. گویا فرهنگ ۱۳ سال انتشار یافته است.

مؤلف در ادامه در معرفی اولین نشریه اقتصادی نیز نوشته است: در سال ۱۲۹۷ هـ. به خط نسخ و با چاپ سنگی نخستین نشریه اقتصادی چاپ ایران با عنوان تجارت که بعدها مشهور به جریده تجارت شده در تهران انتشار یافت.

نویسنده در معرفی اولین نشریه آموزشگاهی، انتشار این نشریه را با بودجه وزارت علوم و زیر نظر وزیر و تاریخ نشر آن را ۲۳ رجب ۱۲۹۹ قمری معرفی می‌کند. مؤلف هم چنین می‌نویسد: در سال ۱۳۱۴ هـ. / ۱۲۷۵ ش. یعنی حدود ۶۰ سال پس از انتشار نخستین نشریه ادواری چاپی در ایران، میرزا محمد حسین متخلص به ادیب و ملقب به فروغی نشریه‌ای با عنوان تربیت در تهران منتشر کرد که این نشریه را می‌توان سرآغاز روزنامه‌نگاری غیردولتی در ایران قلمداد کرد.

نخستین نشریه ادواری که در شکل مجله در ایران انتشار یافت فلاح‌مظفری نام دارد. البته نخستین نشریه ادواری مجلد ایران که خصوصیات مجله را داشت سالنامه ایران ۱۲۹۰ است که از نظر قید زمان مجله محسوب نمی‌شود.

پس از تأسیس صفاخانه اصفهان به سال ۱۳۲۰ هـ. که یکی از اهداف آن مباحثه و مناظره با مبلغان مسیحی بود و مسئولیت اداره آن به عهده «سید محمدعلی» ملقب به داعی الاسلام بود، مجله‌ای ماهانه به منظور آگاهی همگان از مشروح این گفت‌وگوها منتشر شد که در واقع، از آن می‌توان به عنوان اولین مجله اسلامی در ایران نام برد. نخستین شماره این مجله در رمضان ۱۳۲۰ هـ. با خط نستعلیق و با چاپ سنگی منتشر شد.

محاسن کتاب

– این اثر نخستین کتاب در معرفی «اولین‌های مطبوعات ایران» به شمار می‌آید که نویسنده به طور مفصل درباره چگونگی انتشار مطبوعات و وقایع آن دوران، توضیحات تقریباً کاملی ارائه کرده است.

– توضیحات جامع ارائه شده در کتاب حاضر باعث شده است که بتوان این اثر را به عنوان کتاب مرجع برای روزنامه‌نگاران، خبرنگاران و پژوهشگران این رشته معرفی کرد.

– تفکیک گزارش‌های مختلف نشریات با عناوینی همچون ادواری، علمی، حقوقی، نظامی، ادبی و غیره مزیت دیگر این کتاب به شمار می‌رود که در هر موضوع به طور مستقل به آن پرداخته و روند شکل‌گیری آن به طور تاریخی بررسی شده است.

معایب

– استفاده از متون قدیمی و عبارات سنگین درباره موضوع حتی در قسمت درآمد که مقدمه کتاب است، مطالعه آن برای دانشجویان این رشته کسالت‌آور بوده و از تعداد مخاطبان و خوانندگان می‌کاهد.

– اثر حاضر فاقد فصل‌بندی و فهرست نویسی است.